

KİTAPİYATI

"GÖROĞLU-Türkmen Halk Destanı, C. I-VIII, Yayına hazırlayan: Annagülü Nurmehmet, Bilig Yayınları, Ahmet Yesevi Üniversitesine Yardım Vakfı, Ankara-1 1996."

Destanlar, bir milletin hafızasıdır. Toplumların yüksek dereceli kültür kodlarını, dış dünya ile olan münasebetlerini saklayan, onlara millet olma şuurunu aşıl原因 kıymetli hazinelerdir. Millî ruhun doğuşu ve gelişmesi üzerinde. destanların oynadığı yüceltici rolün kabulünden sonra, hemen hemen her toplumun bir destana sahip olma yolunda büyük çabalar sarfettiği bir gerçektir.

Balkanlardan Çin Denizi'ne, Sibirya'dan Hindistan'a kadar uzanan coğrafi bölgeye yayılmış olan Türklerin de, zengin bir destan külliyatının olduğu araştırmacılarca ifade edilmekle birlikte, gerek bu ürünlerin zamanında ve tam olarak tespit edilemeyişi, gerekse yaşanan coğrafyadaki mevcut siyasî şartlar yüzünden, pek çok problemin çözümü de mümkün olamamıştır.

Buna rağmen, son yıllarda doğu bloğunda meydana gelen bir takım siyasî ve coğrafi değişimler, Türk dünyasında müşterek çalışmaların yapılabilmesi ve mevcut problemleri çözme şansını ortaya çıkarmış, bu alanda ciddi çalışmalar başlatılmıştır. Başta Lâtin kökenli ortak bir Türk alfabesinin hazırlanması. Kiril harfli metinlerin bu alfabe ve Türkiye Türkçesine aktarılması gibi projelerin ışığında ortak kültür hazinemizin üzeri açılmış, o kıymetli eserler birer birer ortaya çıkmaya başlamıştır.

Annagülü Nurmehmet tarafından yayına hazırlanan, okuyucu ve araştırmacıların hizmetine sunulan "Türkmen Halk Destanı Göroğlu" da, bu kıymetli eserlerden biridir.

Türk dünyasının ortak kültür ürünlerinden biri olan "Göroğlu Destanı", Türk kahramanlık destanları içinde Oğuznâme, Manas gibi "daireleşme" adı verilen özellikleri itibarıyla "epos" seviyesine yükselmiş, sözlü ve yazılı kaynaklarla günümüze kadar ulaşmıştır. Sadece Türkler arasında değil, Gürcü, Ermeni, Arap ve Tacikler arasında da pek çok kolu bulunan Köroğlu'nun, her yeni muhitte kültürel ve coğrafi tesirlerle bazan küçük olaylar, yeni şahıslar vb. gibi önemsiz, bazan da yeni bir hikâyenin oluşması veya temel pek çok olayın farklılaşması şeklinde kendini gösteren değişikliklere uğradığı; böylece Köroğlu anlatmalarının başlıca Batı ve Doğu olmak üzere iki temel versiyon silsilesi (syele) oluşturduğu¹ araştırmacılarca ifade edilmektedir.

1 Prof.Dr. Fikret Türkmen, Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları, **Köroğlu Semineri Bildirileri**, Ankara, 1983, s.83; Köroğlu Hikâyelerinin Anadolu ve Türkmen Varyantları E-Ü.Edebiyat Fakültesi **TDEAD**. C.V, İzmir 1989, s.7-12

"Türk kültür coğrafyasının uçsuz bucaksız ufuklarında at koşturana bir kahramanın destanı" olan Göroğlu Destan'ının Türkmen versiyonu, Türkiye'de ilk defa yayınlanırken, bunun, Türkmenistan'ın bağımsızlığının beşinci yılına rastlaması, başlatılan ortak çalışma hamlesinde ayrıca bir ivme noktası teşkil etmektedir.

Eser, sekiz cilt halinde neşredilmiştir. Türkmen versiyonunda bu güne kadar tespit edilen otuz kolun, ilk defa birarada yayınlandığı belirtilen eserin, 6-7-8. ciltleri Türkmen Kril alfabesiyle hazırlanmış nüshayı ihtiva eder. İlk beş ciltte ise, yeni Türkmen alfabesiyle hazırlanmış metinler, Türkiye Türkçesine aktarılmış metinlerle yanyana verilmiştir. Bu metot, Türkmen ve Türkiye Türkçesi şivelerinin ortak ve farklı yönlerini okuyucunun gözleri önüne sermesi bakımından doğru bir tercihtir. Bununla birlikte, böyle hacimli bir eseri hazırlamanın getirdiği zorluklar sebebiyle ortaya çıktığını tahmin ettiğimiz bazı yanlışlıkların ve eksikliklerin de. bu sayede kolayca tespit edilebildiğini belirtmeliyiz. Örnek olarak: "*rayat*" kelimesi, Arapça olup "bayraklar" anlamına gelmektedir. Türkmencede "tabiyet-uyruk" manâları da mevcuttur. Oysa kelime Türkiye Türkçesine "*irayet*" şeklinde aktarılmıştır.(C.1, sahife numarası verilmemiş, XVI olsa gerek) Sözlüklerde karşılığını bulamadığımız "*irayet*" kelimesi, "rayaf"ın halk dilinde söylenen şekli olmalı. Yine aynı sahifede geçen "...*arasına ören gin yayrayışı..*" şeklindeki cümle, "...*arasım ören çok geniş yayılması...*" olarak verilmiştir. Türkmencede "ören", "çok, fazla, güçlü" manâlarını ihtiva etmektedir. Türkiye Türkçesiyle verilen metinde "Ören" kelimesinin kullanılması fazlalıktır. "*Ençeme*" kelimesi, Türkmencede "nice, pekçok" manâlarında kullanılmaktadır. Kelime, Türkiye Türkçesine aktarılırken "*birkaç*" kelimesiyle karşılanmıştır.(Aynı sahife) "Leğende- Legender" kelimeleri Fransızca "efsane- efsânevi" manâlarında olup, Türkmençe metinde "*legender*" kelimesi kullanılmıştır.(C.1, sahife verilmemiş, XVI olsa gerek) Türkiye Türkçesinde ve ilmi literatürde legender karşılığı olarak "efsanevi ya da destanı" kelimelerinin kullanılmasına rağmen "*rivayeti*" kelimesinin seçilmesi, kanaatimizce uygun düşmemektedir. XVI. sahifede geçen Ferit Devellioglu adı, "Ferit *Develioğlu*" şeklinde yanlış olarak yazılmıştır. "...*Mönün beg diyen oğlum öyereyin diyip...*" cümlesi, "*Mömün oğlunu evlendik için*" (C.1, sh.5) şeklinde, bozuk olarak aktarılmıştır. "*Altın cama suv salıp...*" cümlesindeki "*cam*" kelimesi, Farsça "kadeh, bardak" inanâsındadır. Oysa Türkiye Türkçesiyle verilen metinde "altın *tabağa* su doldurup" şeklinde verilmiştir.(C.1, sn. 19) Türk masal ve destanlarında çok sık rastladığımız "Kaf Dağı", Göroğlu destanında da kullanılmıştır. Genellikle "*Kuh-ı Kap*" şeklinde geçen kelime, Türkiye Türkçesine "*Köyü Kaf*" olarak aktarılmıştır.(C.1. sh.71) Türkmen Göroğlu Destanında, bir kola (bölüme) adını veren "*Kempir*"; "yaşlı kadın, kocakarı" manâlarındadır. Oysa Türkiye Türkçesine aktarılırken kelimenin argo şekli olan "*moruk*" tercih edilmiştir.(C.3, sh.3 vd.) "...*Göroğlu sünni...*" ifadesindeki "sünni" kelimesi, "*Sünni*" şeklinde verilmiştir. (C.3, sh.97) Aynı sahifede geçen "*cılavı eyerin gaşına taşlap*" cümlesi, "dizgini eyerin çatmasına (yahut üstüne) bırakıp" şeklinde daha uygun olacakken, "...*eyerin tasına...*" şekli tercih edilmiştir. Herhalde eyerlerin üzerine kakılan değerli taşlar kastedilmektedir. Türkmen Türkçesinde "bay" kelimesi, "zengin, varlıklı" manâlarında kullanılmaktadır.

Türkiye Türkçesinde "beğ" şekli de kullanılır. Türkmençe metinde geçen "*Adına Arslan bay diyip at bererdiler*" cümlesinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı "*Adına Arslan "Zengin diye at verirlerdi"*" şeklindedir.(C.4, sh.5) Buradaki "*Arslan Zengin'* ifadesinin yanında, "*Adına....at verirlerdi*" ifadesi de hem tekrar sıklığı hem anlam bakımından cümle bozukluğu oluşturmaktadır. "*Baldır*" bütün Türk lehçelerinde kullanılan bir kelimedir. Türkmençe metinde de "baldır" şeklinin kullanılmasına rağmen metni aktaranların daha az kullanılan "*incik*" kelimesini tercih etmelerini anlayamadık.(C.5. sh.6) Metinlerde dikkatimizi çeken bir kelime de "mama"dır. Batı dillerinde ve Rusça'da "ana, anne, nine" manâlarında kullanılan kelime Rusça'dan Türkmençe'ye de geçmiştir ve kullanılmaktadır. Fakat metni Türkiye Türkçesine aktarırken, Türkiye'de hiç kullanılmayan bu kelimenin aynen verilmesi (C.5, sn.199 vd.) pek uygun olmasa gerekir.

Yukarıda örneklerle göstermeye çalıştığımız ve özellikle Türkiye Türkçesine aktarmada dikkatimizi çeken ifade bozukluklarının yanısıra imlâ hatalarının da varlığı, kanaatimizce daha dikkatli bir tashihi yapılmasından kaynaklanmaktadır. Yeni baskılarda bunların düzeltileceğini ümit ediyoruz.

Eser, Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurat Türkmenbaşı ile Devlet Bakanımız ve A.Y.Ü. Yardım Vakfı Mütevelli Heyet Başkanı N.Kemal Zcybek'in, okurlara sunduğu, böyle kıymetli bir eserin yayınlanmasından duydukları memnuniyeti dile getiren takdim yazılarıyla başlar.

Türkmenistan İlimler Akademisi Üyesi Prof.Dr. Aşır Orazov, "Türkmen Halkının Abide Destanı" başlıklı tanıtma yazısında, destanın özellikle Türkmenler arasındaki değerinden, Göroğlu'nun tarihî ve efsanevî şahsiyetinden bahsederek, Türkmenistan'da daha önce yayınlanan nüshalar hakkında bilgi verir.

Eseri yayına hazırlayan, Türkmenistan Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı, yazar ve şair Annagülü Nurmemmet, "Türkmenlerde ve Dünyada Göroğlu" adlı giriş mahiyetindeki yazısında, destan üzerinde daha önce yapılmış incelemeler hakkında bilgi verdikten sonra, destanın Türkmen menşeli olduğu tezi üzerinde durarak, Türkmen anlatmalarının en eski varyant olması sebebiyle cevapsız kalan bazı sorulara cevap verebilecek nitelikte olduğunu ifade eder. Ayrıca Göroğlu'nun bir eşkiya değil, dışa karşı mücadele eden bir tip olduğunu belirten yazar, "Göroğlu" kelimesinin etimolojisi üzerinde de durur.

Destan metni, "Göroğlunun Türeyişi", "Göroğmını Evlenişi", "Araptan İntikam Alış", "Övezin Getirilişi", "Övezi Dara Çeken" (1.cilt), "Hoşgeldi", "Övez Evlenen". "Ayçemen", "Servican", "Övez ve Kırat", "Arap Bağlayan", "Kırk Binler", "Övez Küsen" (2.cilt), "Moruk Kadm" \ "Göroğlu ve Balı Bey", "Telli Hanım", "Erhasan", "Peri Küsen", Merdivenli" (3.cilt), "Harmandeli", "Sapar Mehrem", Handan Bahadır", "Bezirgan" (4.cilt), "Göroğlu Bey ve Davut Serdar", "Tebli Bahadır". "Belagerdan", "Gencim Bey ve Hıdıralı Zengin", "Övezin Oğlu Nuralı", "Ahmet Beyin Evlenişi", "Göroğlunun Ölümü" (5.cilt) kollarından müteşekkildir.

Gerek Orazov, gerek Nurmemmet'in ifadelerine göre (sh.XXIV, XLII); bu nüsha aslında 70'li yıllarda Türkmenlerin çeşitli aşiretlerinden, hatta Stavropol Türkmenlerinden, bazıları da Özbeklerden derlenerek hazırlanmıştır.

Folklor metinlerinde "edisyon-kritik", "metin kurma", "metin tamiri" gibi yollarla yeni varyantlar ortaya koyma çalışmalarının esasen folklorun tabiatine ters düştüğü; her metnin ortaya çıktığı sosyal ve kültürel çevre ile ilmî izahının mümkün olabileceği² düşünülürse, Türkmenistan dışındaki sahalarda meydana getirilmiş kolların Türkmen versiyonu içine dahil edilmesi kanaatimizce uygun değildir.

Her cildin sonunda, metni hazırlarken faydalanılan "elyazmalar" hakkında bilgiler verilmiş, farklı epizotlar örneklerle gösterilerek hangi anlatmanın esas alındığı belirtilmiştir. Türkiye Türkçesine aktarmada ortak dil zenginlikleri önemli ölçüde korunmuş, şiirlerin yapısını bozmamak gayesiyle bazı kelimeler aynen bırakılarak beşinci cildin sonundaki. Türkmençe ve Türkiye Türkçesine aktarılmış metinlere dair sözlüklerde karşılıkları verilmiştir. Ayrıca Göroğlı Destanı'na ait onbeş resim de eserin sonuna ilâve edilmiştir.

Bugün Türk dünyasının bir rönesansa ihtiyacı vardır. Bunu gerçekleştirebilmek, ancak bu liir eserlerden faydalanarak ortak kültürümüzün köklerine, oradan gövdeye, dallarına ve çiçeklerine ulaşarak temel dinamiklerimizi tespit, tahlil ve sistematize etmekle mümkün olacaktır. Dileriz, bu gibi eserler en kısa zamanda Türk insanının hizmetine sunulur.

Mustafa ARSLAN'

2 Doç.Dr. M.Öğuz Öcal. Türk Dünyası Folklorunda Yeni Yöntem Arayışları. **Milli Folklor**, S. 33, 1997, s. 6-7

* Paınukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Anıştırma Görevlisi